

Гусейнов Ільгар Вугар огли,
<https://orcid.org/0000-0002-3629-2127>
доктор філософії в галузі права, старший науковий співробітник
Науково-дослідного інституту публічного права

ОРГАНІЗАЦІЙНО-ПРОЦЕДУРНІ АСПЕКТИ МЕХАНІЗМУ РЕАЛІЗАЦІЇ ФІНАНСОВО-ПРАВОВИХ НОРМ: ЯКІСНО-НОВИЙ ПІДХІД КРИЗЬ ПРИЗМУ ІННОВАЦІЙНО-КОРПОРАТИВНОГО АНАЛІЗУ

ORGANIZATIONAL AND PROCEDURAL ASPECTS OF THE MECHANISM OF IMPLEMENTATION OF FINANCIAL AND LEGAL NORMS: A QUALITATIVELY NEW APPROACH THROUGH THE PRISM OF INNOVATIVE AND CORPORATE ANALYSIS

Наукова стаття присвячена дослідженню та комплексному аналізу організаційно-процедурних аспектів механізму реалізації фінансово-правових норм крізь призму інноваційно-корпоративного аналізу.

Аргументовано констатовано, що цілісність та комплексність механізму реалізації фінансово-правових норм характеризується наявністю й інших структурних елементів, чільне місце серед яких займає процедурно-процесуальний. На загальнонауковому рівні констатовано, що говорячи про інститут фінансового права можна говорити про процесуальні норми і формуванні в системі фінансового права фінансово-процедурних інститутів, в структурі яких виділяються процесуальні норми, найбільш чітко виражені в підгалузях фінансового права в бюджетному і податковому праві.

Аналізуючи форми реалізації норм фінансового права в сучасній українській теорії і практиці управління, їх можна, в свою чергу, розподілити на певні утворення та системи, зокрема: на сферу автономної реалізації норм фінансового права державними і недержавними її суб'єктами (дотримання, виконання і використання); на сферу застосування норм фінансового права уповноваженими на виконання цих функцій органами державної влади (місцевого самоврядування), посадовими особами; на сферу реалізації норм фінансового права, яким відповідає інститут фінансового договору.

Встановлено, що у процедурно-процесуальному елементі реалізації фінансово-правових норм можна виділити такі підсистеми як: дотримання, виконання і використання фінансово-правових норм, забезпечення діяльності направленої на прийняття індивідуально-правових фінансових рішень, правомочності щодо укладення фінансово-правових договорів, організаційно-оперативні дії та матеріальні і технічні операції.

Ключові слова: фінансово-правові норми, механізм реалізації фінансових норм, елементи механізму реалізації норм права, фінансово-правова політика, правореалізаційні механізми.

The scientific article is devoted to research and comprehensive analysis of organizational and procedural aspects of the mechanism of implementation of financial and legal norms through the prism of innovative and corporate analysis.

Arguably, it was established that the integrity and complexity of the mechanism for the implementation of financial and legal norms is characterized by the presence of other structural elements, among which the procedural-procedural element occupies a prominent place. At the general scientific level, it has been established that speaking about the institute of financial law, one can talk about procedural norms and formations in the system of financial law of financial-procedural institutes, in the structure of which procedural norms are distinguished, most clearly expressed in sub-branches of financial law in budgetary and tax law.

Analyzing the forms of implementation of the norms of financial law in modern Ukrainian management theory and practice, they can, in turn, be divided into certain entities and systems, in particular: the sphere of autonomous implementation of the norms of financial law by state and non-state entities (observance, implementation and use); on the scope of application of the norms of financial law by the bodies of state power (local self-government), officials authorized to perform these functions; to the sphere of implementation of the norms of financial law, to which the institution of the financial contract corresponds.

It has been established that in the procedural-procedural element of the implementation of financial-legal norms, such subsystems can be distinguished as: compliance, implementation and use of financial-legal norms, provision of activi-

ties aimed at making individual-legal financial decisions, authority to conclude financial-legal contracts, organizational operational actions and material and technical operations.

Key words: *financial and legal norms, the mechanism of implementing financial norms, elements of the mechanism of implementing legal norms, financial and legal policy, legal enforcement mechanisms.*

Постановка проблеми. Цілісність та комплексність механізму реалізації фінансово-правових норм характеризується наявністю й інших структурних елементів, чільне місце серед яких займає процедурно-процесуальний. На загальнонауковому рівні констатовано, що говорячи про інститут фінансового права можна говорити про процесуальні норми і формуванні в системі фінансового права фінансово-процедурних інститутів, в структурі яких виділяються процесуальні норми, найбільш чітко виражені в підгалузях фінансового права в бюджетному і податковому праві.

Відтак, враховуючи, що на сучасному етапі розвитку вітчизняної науки беззаперечним постає той факт, що механізм реалізації норм фінансового права є особливим різновидом правових механізмів взагалі, адже чітко простежується необхідність у створенні законодавчої та нормативної фундаментальної основи, яка б не лише була регулятором тих чи інших суспільних відносин, але й була направлена на виваження чітких та дієвих процедур реалізації фінансово-правових норм. Питання щодо організаційно-процедурних аспектів механізму реалізації фінансово-правових норм набуває особливого значення.

Стан дослідження. Проблематика сутнісного дослідження реалізації фінансово-правових норм постає актуальним предметом досліджень в рамках наукової діяльності численної кількості науковців, зокрема Л. К. Воронова, О. М. Козиріна, М. П. Кучерявенка, Т. А. Латковської, Ю. А. Ровінського, Г. В. Россіхіної, О. І. Худякова та ін. Натомість, не дивлячись на сталий науковий інтерес численна кількість питань залишаються малодослідженими, серед яких й науково-теоретичне пізнання організаційно-процедурних аспектів механізму реалізації фінансово-правових норм, особливо крізь призму інноваційно-корпоративного аналізу.

Внаслідок чого, **метою** даної статі є дослідження та комплексний аналіз організаційно-процедурних аспектів механізму реалізації фінансово-правових норм крізь призму інноваційно-корпоративного аналізу.

Виклад основного матеріалу. Аналізуючи правову природу податкових процедур, М.П. Кучерявенко підкреслює, що реалізація правових приписів в оподаткуванні також орієнтована на здійснення процедурного регулювання, забезпечення здійснення установлень матеріального права у поведінці учасників податкових правовідносин. Виникнення податкових процедур обумовлено певною подвійністю. З одного боку, мова йде про зміст нормотворчих процедур в оподаткуванні, які гарантують наявність законодавчої норми, на підставі якої виникає можливість податково-правового регулювання. З іншого боку, наділення суб'єктів податковою правоздатністю, яка породжує обов'язок будувати свою поведінку згідно приписам податково-правових норм і яке знаходить своє вираження у податкових процедурах [1, с. 114].

В той же час, власне сам, механізм є також своєрідним феноменом, який виник в результаті динамічного розвитку державно-фінансової політики за допомогою активного розвитку понятійно-категоріального апарату та видозмінням його внутрішніх взаємозв'язків. В контексті процедурної та процесуальної фінансово-правової регламентації виникають якісно-нові способи та моделі організації управлінської діяльності та отримання їх наслідків та здобутків.

Механізм реалізації норм фінансового права можна визначати різними засобами залежно від того, які науково-світоглядні завдання виконує дане визначення, на досягнення яких пізнавальних і практичних цілей воно спрямовано. Єдність різних точок зору на таке визначення, на наш погляд, буде виявлятися у визнанні існування і великої конструктивної ролі процедурно-процесуальних елементів. Кінцевою метою управління є досягнення певних цілей або мети отримання заздалегідь передбачуваних результатів, зокрема, зараз – це розвиток ринкової економіки, соціалізації життя населення і побудова правової держави. На погляд вченої, найбільш ефективно заданий кінцевий результат може бути досягнутий при

дотриманні, забезпечуваних фінансами і нормами фінансового права, їх регулюючими двох умов. А саме: а) забезпечення глобального не тільки прямого, але і зворотного зв'язку як всередині систем держави і суспільства, так і між системами усіх рівнів, що в свою чергу, передбачає б) саморегулювання систем всіх рівнів, що і забезпечує поступовий діалектичний розвиток [2].

Належний механізм формування та забезпечення індивідуальних та колективних фінансово-правових засад та юридичних гарантій їх учасників формується за допомогою державно-владної діяльності, яка здійснюється у чітко визначених формах та рамках, процедурних та процесуальних аспектах. В даній роботі аналіз змісту самих термінів «процедура» і «процес» не є основною метою. Кожне з цих понять має право на існування і використання в певних логічних межах в понятійному апараті вчених. Окрім того, вони «активно» застосовувалися в науковій полеміці в рамках концепцій «широкого» і «вузького» розуміння «процесу» в фінансовому праві, які і до сучасного часу відносяться до числа ключових питань науки фінансового права. Категорія «процес» у фінансовому праві вельми специфічна і служить для визначення відносин, які забезпечують регулятивні і охоронні майнові правовідносини у фінансовому праві [3, с. 608].

У цьому контексті треба погодитися з міркуваннями авторів, які визначають фінансовий процес як регламентовану процесуальними нормами фінансового права діяльність безпосередніх учасників правовідносин в сфері публічних процесів [4, с. 358]. В свою чергу причиною існування фінансово-процесуальних норм є конфліктність фінансово-правових відносин. Процесуальні норми визначають процедуру вирішення конфліктів, вносять упорядкованість у фінансові правовідносини. На думку авторів, серйозний недолік – це відсутність універсальності процесуальних фінансово-правових норм, оскільки одні забезпечують реалізацію матеріальних норм бюджетного права, інші – податкового права, треті – інших інститутів фінансового права. Відсутність універсальності і ґрунтовної розвиненості фінансово-процесуальної сфери не дозволяє стверджувати про те, що в рамках фінансового

права сформувався самостійний процесуальний інститут, можна вести мову про наявність процесуальних норм щодо бюджетного і податкового права [5, с. 125–126].

Деякі вчені підкреслюють, що фінансово-правовий процес є комплексом взаємопов'язаних у процесуальній формі дій суб'єктів фінансових правовідносин щодо формування, розподілу і використання фінансових ресурсів держави й органів місцевого самоврядування із метою виконання покладених на них завдань і функцій та здійснення контролю за ними. При цьому автори підкреслюють, що дану категорію необхідно розглядати у вузькому і широкому розумінні. На думку вчених зміст фінансово-правового процесу розкривається на окремих стадіях: формування фінансових ресурсів держави та органів місцевого самоврядування; розподілу фінансових ресурсів держави та органів місцевого самоврядування; використання фінансових ресурсів держави та органів місцевого самоврядування [6, с. 593–594].

Якщо проаналізувати точки зору вчених, то можна зрозуміти, що в одному випадку фінансовий процес спрямований на регламентовану процесуальними нормами фінансового права діяльність безпосередніх учасників правовідносин в сфері публічних процесів, а з другого – тільки на розгляд і вирішення спору (бюджетного або податкового), реалізацію цілей фінансово-правової відповідальності, інших заходів фінансового примусу тощо.

Варто зауважити, що у процесі державно-управлінської діяльності у сфері фінансово-правових відносин існують досить різні, а інколи навіть протилежні організаційні форми втілення фінансово-правових норм у державно-суспільне життя, які постають результатом функціонування суб'єктів владних повноважень. З чого випливає необхідність поєднання таких векторів державно-управлінської діяльності як діяльність спеціально-уповноважених органів державної влади у сфері обігу публічних фінансів та процедурних формах реалізації правових норм.

При аналізі форм реалізації норм фінансового права ми виходимо з усталених і витікаючих із загальної теорії права поглядів про те, що основними формами реалізації пра-

ва виступають його дотримання, виконання, використання і застосування. З цього приводу за характером правореалізуючих дій, обумовлених змістом правової норми, варто розрізняти дотримання, виконання, використання і застосування права [6, с. 423]. В свою чергу, реалізацією правових норм є специфічні для права засоби його здійснення, основними формами яких є використання права, виконання обов'язку, дотримання заборон, застосування правових норм. На думку автора, існують дві форми, а саме: використання права і виконання обов'язку, які являють собою реалізацію правовідносин [5, с. 732]. Варто відзначити, що в загальнотеоретичній і фінансово-правовій науці, в тому числі радянської, висказувалися і інші точки зору про кількість і найменування форм реалізації фінансового права. Однак, в цілому уявлення про чотири основні форми реалізації фінансового права уявляється найбільш повним і зваженим, а із нього ми і виходимо в процесі свого аналізу.

Хотілося б доповнити, що якщо аналізувати форми реалізації норм фінансового права в сучасній українській теорії і практиці управління, то їх можна, в свою чергу, розподілити по-іншому. Це може виглядати наступним чином: а) на сферу автономної реалізації норм фінансового права державними і недержавними її суб'єктами (дотримання, виконання і використання); б) сферу застосування норм фінансового права уповноваженими на виконання цих функцій органами державної влади (місцевого самоврядування), посадовими особами; в) сферу реалізації норм фінансового права, яким відповідає інститут фінансового договору.

Має сенс зазначити, що фінансовий договір відноситься до числа управлінських договорів, тобто до тих угод, в яких однією стороною є орган державного управління, що реалізує свої організаційні функції. Орган управління виступає в фінансовому договорі в якості фінансового органу держави, і при цьому він, хоча і є стороною в договорі, не втрачає своїх владних прерогатив, тобто не перетворюється в особу, яка є рівноправною щодо свого контрагента. В той же час, незважаючи на наявність цієї прямої або функціональної адміністративної підпорядкованості суб'єктів, які зумовлю-

ють властивий усім фінансовим відносинам державно-організаційний характер, ці відносини є саме договірними. Оскільки для їх організації і формування використовується угода сторін [7, с. 2092; 8, с. 198]. Треба позначити, оскільки фінансові нормативні акти були предметом уваги в рамках нормативних основ механізму, то в складі процедурного компоненту нами виділяються і розглядаються лише індивідуальні фінансово-правові акти, які відповідають застосуванню норм фінансового права як особливій формі його реалізації.

Слід відзначити, що матеріально-технічні операції фактично безпосередньо супроводжують або доповнюють процес повсякденної реалізації діяльності в сфері обігу публічних коштів. Також забезпечують за допомогою фінансово-правового інструментарію перевірку досягнення результатів цієї діяльності у порядку здійснення внутрішніх організаційних можливостей самої фінансової діяльності держави [9, с. 102]. Так, загальновідомо, що на всіх рівнях бюджетної системи України реалізується розгляд, прийняття і затвердження проектів Державного бюджету України і бюджетів державних позабюджетних фондів у порядку, визначеному Бюджетним кодексом України. В бюджетному праві визначено і інших законодавчих актах другого рівня, уточнено зміст та структурна частина Державного бюджету України, структура і зміст статей бюджету, яка містить коди бюджетної класифікації України, коди і підрозділи Бюджетної класифікації України, які відносяться до усіх галузей економіки, галузям промисловості і культурним цінностям країни (освіта, культура, послуги зв'язку тощо). Зміст статистичної сукупності окремих строк бюджету складає структуру галузей економіки і визначає структуру галузей економіки, визначає порядок витрачання бюджетних коштів, з урахуванням відомчої співвідповідності і адміністративних регламентів управління в середині фінансового державного управління бюджетом країни. У структурі статей бюджету України і в структурі підстатей бюджету закладена вертикаль влади України і реалізація владних повноважень бюджету у структурі влади держави. Тут також відображені територіальні особливості розподілу бюджетних коштів і використання бюджетних

призначень бюджету країни, і відображено використання і право застосування коштів капітального розвитку України. Виключною прерогативою влади є уточнення порядку проходження і виконання коштів бюджету у розрізі відомчої класифікації бюджету, пов'язаної з казначейською класифікацією бюджету, по кодах головних розпорядників коштів бюджету України для виконання і законодавчої обґрунтованості права застосування коштів Державного бюджету.

Висновки. Таким чином, можна зробити висновок, що у процедурно-процесуальному елементі реалізації фінансово-правових норм можна виділити такі підсистеми як: дотримання, виконання і використання фінансово-правових норм, забезпечення діяльності направленої на прийняття індивідуально-правових фінансових рішень, правомочності щодо укладення фінансово-правових договорів, організаційно-оперативні дії та матеріальні і технічні операції.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Кучерявенко М.П. Курс налогового права: в 6 т. Т.П: Введение в теорию налогового права. Харьков : Легас, 2004. 600 с.
2. Горбунова О.Н. Роль норм финансового права в управлении делами государства и общества. *Вестник Университета имени О.Е. Кутафина*. 2014. № 4. С. 8-19.
3. Карасева М.В. Категория «финансы», «обязательство», «процесс» в финансовом праве. *Научные труды РАЮН*. 2004. Вып. 4. Т. 3. С. 606-609.
4. Гафарова Г.Р. О некоторых категориях финансового права: процессуальные аспекты. *Финансовое право*. 2010. № 12. С. 10-13.
5. Нудель С.Л. Финансовая безопасность и основные направления ее обеспечения. *Финансовое право*. 2011. № 8. С. 14-16.
6. Марченко М.Н. Теория государства и права: учебник. Киев, 2004. 792 с.
7. Rossikhina, H. V., Rossikhin, V. V., Barabash, T. O., Shcherba, V. M., & Sydorenko, O. O. (2019). Theoretical and Legal and Economic Characteristics of Novellization of Taxation in Ukraine. *Journal of Advanced Research in Law and Economics*. 10 (7 (45)), 2091-2096.
8. Россихина Г. В., Россихин В. В. Щодо питання конституційно-правової регламентації фінансових відносин. *Вісник Харківського національного університету імені ВН Каразіна. Серія: Право*. 2018. №. 25. С. 195–198.
9. Вашуркина А.Ю. Границы финансово-правового регулирования: проблемы определения. *Молодой ученый*. № 20 (79). 2014. С. 249-252.